
**НАРОДЖУВАНІСТЬ В УКРАЇНІ
НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОРІЧЧЯ:
СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ, ПЕРСПЕКТИВИ,
НОВІ СОЦІАЛЬНІ ВИКЛИКИ**

УДК 314.372:37. 014

О.А. ГРИШНОВА,
доктор економічних наук, професор,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
В.П. ДУМАНСЬКА,
Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана

ТРАНСФОРМАЦІЯ РЕПРОДУКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІД ВПЛИВОМ ОСВІТНІХ ЧИННИКІВ

Актуальність теми. У сучасних умовах відтворення населення складним і важливим чинником розвитку демографічних процесів є загальне підвищення освітнього рівня населення, особливо освітнього рівня жінок. Тобто освіченість виступає не лише детермінантом соціальних та економічних змін, вона також здатна впливати на основні демографічні процеси. Підвищення освіченості, обумовлене вимогами постіндустріального суспільства, а також суттєві інституційні зміни в системі освіти визначально позначились на багатьох аспектах соціально-економічного розвитку, призвели до змін у суспільній свідомості, наслідком чого стала, зокрема, трансформація репродуктивної поведінки населення.

Мета статті полягає у виявленні та дослідженні новітніх тенденцій у царині народжуваності, які активізувались під впливом освітніх чинників, зокрема інституційної перебудови системи освіти.

Аналіз останніх публікацій. Серед науковців немає єдності у питанні, яким чином впливає освіченість громадян на процеси народжуваності. Існують твердження, що такий вплив може бути позитивним (освіченість сприяє активізації народжуваності) [1], негативним, а також нейтральним [2]. Українські реалії засвідчують, що освіченість, все-таки, негативно корелює з показниками народжуваності. Цій проблемі присвячені праці І. Курило, Е. Лібанової, В. Стешенко, Н. Жилки, О.Макарової [3, 4].

У роботах вітчизняних науковців доволі глибоко досліджено питання взаємозалежності освітнього рівня жінок та їх репродуктивної поведінки, проте недостатньо вивченими є передумови зниження показників народжуваності під впливом змін, що відбуваються в системі освіти.

Виклад основного матеріалу. Інститут освіти є одним з найважливіших соціальних інститутів, у межах якого відбувається взаємодія представників усіх соціальних верств

та груп населення, відмінних за соціальним досвідом, знаннями та навиками, з метою забезпечення їх самореалізації та розвитку. Організаційно-структурна цілісність інституту освіти досягається за рахунок єдності двох компонентів – системи освіти і процесу освіти. Нормативно визначено, що система освіти включає: дошкільну освіту, загальну середню освіту, позашкільну освіту, професійно-технічну освіту, вищу освіту, післядипломну освіту, аспірантуру, докторантуру, самоосвіту. Основна мета освітнього процесу полягає у забезпеченні розвитку і саморозвитку людини як особистості під час її навчання і виховання. На відміну від системи освіти, що має певну визначеність, освіта як процес не припиняється до кінця свідомого життя людини, вона є неперервною, однак зазнає постійних змін за цілями, змістом, формами та методами.

Освіта – один з найдинамічніших процесів, адже її розвиток є визначальною передумовою розвитку суспільства. Тривалий час вітчизняна система освіти цілковито підпорядковувалася радянським правилам і функціонувала згідно з принципами колективізму, ідеологічного тоталітаризму, але водночас забезпечувала академічність та універсальність знань. Становлення сучасної системи освіти розпочалось зі здобуттям Україною незалежності, проте й донині тривають її модернізація та реформування. Сьогодні у навчальному процесі домінують свобода та відкритість, орієнтація на особистісний розвиток та демократичні цінності.

Перехід до Болонського процесу, хоча й відбувається неоднозначно, все ж наближає українську систему освіти до європейських стандартів, сприяє (за інших однакових умов) підвищенню якості знань та рівня професійної підготовки. Беручи до уваги зміни, що відбуваються останнім часом в системі освіти та професійної підготовки в Україні, нами виділено такі основні їхні характеристики, що впливають на репродуктивну поведінку населення:

- утвердження нової системи життєвих цінностей;
- збільшення тривалості навчання;
- Зниження гендерної сегрегації;
- зміна співвідношення між витратами на здобуття освіти та перевагами від її отримання;
- невисокий рівень гнучкості системи освіти.

На рис. 1 схематично подано шляхи впливу модернізації системи освіти на репродуктивну поведінку, а також виділено основні чинники, зумовлені такими змінами, які призводять до погіршення ситуації з народжуваністю.

Утвердження нової системи життєвих цінностей. Освіту науковці давно віднесли до факторів, що через ідеологічний механізм можуть призводити до зниження показників народжуваності [5]. Систему освіти сьогодні можна вважати законодавцем нових норм та цінностей, їх суспільним ретранслятором. Перехід до певних цінностей часто пов'язують з другим демографічним переходом. Це такі цінності, як автономія особистості, незалежність, самостійність, культ індивідуальності тощо.

Як зазначалось вище, внаслідок трансформації освітня система України набула ринкової орієнтації, стала більш прозорою та відкритою подібно до західної освіти. Вітчизняні студенти поступово почали наслідувати поведінку західних колег, керуючись раціональними міркуваннями відкладають народження дітей та вступ до шлюбу до настання професійної реалізації та кар'єрних здобутків. Після розпаду СРСР і падіння так званої «залізної завіси» учні та студенти відчули більше свободи, вони отримали можливість реалізувати свій потенціал у будь-якій країні, а це також негативно позначилося на їх репродуктивних намірах.

Рис. 1. Напрями впливу змін у системі освіти на народжуваність

Саме у вищій школі прищеплюються ті цінності, які здатні визначально змінювати суспільні переконання та ідеали. Люди з вищою освітою є своєрідними «піонерами» у демографічній поведінці, найчастіше саме вони виступають законодавцями нових правил та традицій. Таким чином орієнтація на малодітну, а то й бездітну сім'ю поширюється на все суспільство.

Зміна співвідношення між витратами на здобуття освіти та перевагами від її отримання. У сучасному високорозвинутому суспільстві активізується роль інноваційних складових економічного розвитку, особливе місце серед яких займає формування та належна реалізація людського капіталу. Високоосвічені люди значно більше інвестують у свою освіту та професійну підготовку, тому вони очікують отримати більшу віддачу від цих вкладень.

У ринковій економіці вияв впливу освітніх інвестицій батьків на рішення народити дитину проявляється у таких трьох формах: 1) зростання альтернативних витрат: додаткові можливості зайнятості, що з'являються на ринку праці при підвищенні рівня освіти, призводять до зростання альтернативних витрат, пов'язаних з народженням та вихованням дітей; 2) підвищення вартості освітніх послуг та зменшення можливості здобути вищу освіту безоплатно стимулюють у молодих пар прагнення отримати хорошу та добре оплачувану роботу до народження дитини. Значення цих факторів актуалізується на тлі зростання вартості утримання дитини й зниження суспільних переваг від батьківства та материнства; 3) підвищення вартості навчання дітей також змушує пари контролювати свою репродуктивну поведінку.

Найбільше освіченість впливає на зниження народжуваності через зміну паритету між витратами й перевагами від народження дитини та її виховання. Західні демографи під-

креслюють, що жінки за наявності перспективи кар'єрного зростання або ж підвищення соціального статусу надають перевагу саме останнім, а не дітонародженню, тобто зростання альтернативних витрат однозначно сприяє зниженню народжуваності [6].

В умовах нинішньої економіки високоосвічені жінки усвідомлюють, що економічно вигіднішим є розпочати трудову діяльність одразу після закінчення навчального закладу, доки не застаріли набуті знання. Відомо, що за часів Радянського Союзу жінкам гарантувалась зайнятість після відпустки по догляду за дитиною, а тепер жінки не відкладають включення у процес трудової діяльності, оскільки тривале перебування у відпустці може негативно позначитись на майбутніх можливостях кар'єрного зростання.

Погіршення економічних умов також вплинуло на обсяг альтернативних витрат шляхом обмеження державного субсидіювання та підтримки материнства. У минулому держава гарантувала підтримку для молодих сімей з дітьми, сьогодні ж турбота про виховання дитини цілком покладена на батьків або ж родичів. Жінкам досі гарантується право на відпустку по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, проте не завжди забезпечується реалізація цього права, зокрема, приватні компанії рідко його дотримуються. Так, раніше пари намагалися народити дітей одразу після закінчення навчання, сьогодні вони відкладають це рішення, поки не досягнуть хоча б відносної фінансової стабільності, щоб забезпечити виховання дітей власними силами, бо сподіватися на істотну допомогу держави вони не можуть.

Підвищення вартості освітніх послуг також є важливим чинником зміни репродуктивної поведінки. Зазначимо, що у радянському минулому студентам гарантувалась безоплатна освіта, а також стипендія. Тоді, як і завжди, студентським сім'ям з дітьми жити доводилося не просто, але була суттєва моральна і певна матеріальна підтримка, а потреби молоді на той час були значно скромнішими, і у системі життєвих цінностей діти й сім'я посідали чинне місце. У сучасних умовах більшість навчальних закладів є платними, з досить високою вартістю навчання, тоді як стипендія надається не всім і є мізерною порівняно з високими матеріальними потребами середньостатистичного студента. Навіть тим студентам, що поєднують навчання з неповною зайнятістю, важко прожити без допомоги батьків. Така зміна принципів фінансування системи освіти призвела до усвідомлення студентами того, хто реально фінансує їх навчання і які це значні за обсягом витрати. Тому в майбутньому студенти прагнуть отримати максимальну віддачу від своєї освіти.

Підвищення вартості навчання майбутніх дітей теж істотно впливає на їх чисельність у сім'ї. Сімейні пари у різних країнах нині схильні обмежувати кількість дітей задля забезпечення їх максимальної якості. Прагнення виростити освічених дітей та забезпечити їм максимальні можливості для повноцінного розвитку демографі розглядають як вагомий фактор переходу від високих показників народжуваності до низьких [7].

Зниження рівня гендерної сегрегації. Незважаючи на зусилля влади, освітні системи більшості країн відзначаються високим рівнем гендерної сегрегації, тобто існують традиційно «жіночі» та традиційно «чоловічі» спеціальності. Так, жінки здебільшого навчаються у педагогічних, медичних та гуманітарних ВНЗ, навчальних закладах сфери послуг, тоді як серед чоловіків користуються популярністю технічні, природничі спеціальності, а також фінансово-бізнесова освіта. Про гендерний паритет в освітній сфері сьогодні говорити зарано, проте із року в рік зростає кількість тих, хто здобуває спеціальність, яку традиційно асоціюють з протилежною статтю.

В українських навчальних закладах серед жінок щоразу більшим попитом користуються інформаційно-технічні, юридичні спеціальності, адміністрування та ін., що також призводить до зниження народжуваності. Жінки, які здобули такі спеціальності, мають

більше можливостей для кар'єрного зростання, хоча вони повинні й більше працювати, щоб довести свою професійну компетентність у «чоловічих сферах». З іншого боку, жінки, які навчаються за «жіночими» спеціальностями, дещо по-іншому проходять соціалізацію, серед них домінують інші соціальні цінності, на першому місці серед яких сім'я та материнство. Тобто після закінчення навчання їх робота відзначається більш сприятливими умовами для народження та виховання дітей.

Таким чином, для глибшого аналізу впливу освіченості жінок на народжуваність, окрім використання загального показника рівня освіти, варто враховувати й фах жінки, що також зумовлює певні особливості її репродуктивної поведінки. Демографи довели, що серед жінок з вищою освітою дітність буде вищою серед тих, які здобули спеціальність у «жіночій» сфері, аніж серед тих, які отримали традиційний «чоловічий» фах [8].

Збільшення тривалості навчання. Ще одним чинником, що активізує відкладення вступу в шлюб та народження дітей серед високоосвічених жінок, є тривалість навчання. Перехід шкільної системи освіти до 12-річного навчання, а також збільшення тривалості магістерських програм призведе до «зміщення» в часі таких важливих подій мінімум на два роки. Тобто, якщо традиційно жінки вступали в шлюб та розпочинали дітородну активність після здобуття певного освітнього рівня, то тепер ці події настають пізніше принаймні на два роки. Це, в свою чергу, призводить до скорочення загального періоду дітородної активності, а також до народження меншої кількості дітей у сім'ї. Продовження навчання (здобуття другої вищої освіти, навчання в аспірантурі та ін.) може призвести до відкладення народження дітей аж до періоду завершення природної плідності.

Невисокий рівень гнучкості системи освіти. Не лише рівень освіти жінки впливає на її репродуктивну поведінку, а й інституційна структура системи освіти може сприятливо або ж несприятливо впливати на народжуваність. Загалом усі системи освіти можна поділити на гнучкі (практично усі Європейські країни та США), а також негнучкі, консервативні (наприклад, пострадянські країни). Гнучкість системи освіти проявляється у можливості у будь-який момент перервати навчання, змінити спеціальність відповідно до потреб та інтересів студентів, зменшити навчальне навантаження, дібрати індивідуальний графік занять тощо. Тоді інституційна структура освіти (особливо вищої) не є перешкодою для народження дітей. Народивши дитину, студентка будь-коли може призупинити навчання і повернутися до здобуття освіти згодом, вона також може змінити спеціальність, щоб претендувати на нову роботу, яка дасть їй змогу поєднувати материнство з трудовою діяльністю.

Українська система освіти лише починає набувати певної гнучкості. Запровадження Болонської системи забезпечує більше академічної свободи для молоді, проте ще далеко не всі ВНЗ практично готові до розширення можливостей студентів обирати зручні для них форми і графіки навчання, та й не всі студенти усвідомлюють переваги освітніх трансформацій та знають, як із максимальною вигодою для себе їх використовувати.

Негативні демографічні наслідки реформування освітньої системи виявляються у такому (рис. 1): 1) відкладення вступу в шлюб та народження першої дитини; 2) часта відмова від народження другої дитини; 3) зростання частоти бездітності. Розглянемо їх детальніше.

1. Відкладення вступу в шлюб та народження першої дитини. За часів перебування України у складі Радянського Союзу більшість жінок надавали перевагу народженню дітей у молодому віці, причому схильність до раннього дітородження була притаманною жінкам з різними освітніми рівнями. Таке явище зумовлене низкою причин. З одного боку, жінки намагалися народити первістка у так званому «ідеальному» віці (близько 20 років). Саме цей вік вважався оптимальним для дітородіння з біологічного погляду, суспільство та історичні традиції також

сприяли утвердженню такого підходу. Жінки, які відкладали народження дитини через навчання у професійно-технічних та вищих навчальних закладах, старалися негайно народити після здобуття освіти. З іншого боку, активна пронаталістська політика держави кінця 80-х років також сприяла дітонародженню у більш молодому віці, адже не було вагомих причин для його відкладення.

Сьогодні молоді люди здебільшого прагнуть вступати в шлюб та ставати батьками за наявності хоча б мінімального рівня фінансової стабільності та незалежності. У шлюбних процесах в Україні все частіше спостерігаються нові тенденції – кількість незареєстрованих сімей щороку зростає, також збільшується частка дітей, народжених поза шлюбом. Ця тенденція не свідчить про зниження рівня моральності, вона лише підтверджує поступовий перехід до нових сімейних устоїв.

Результати Медико-демографічного обстеження, проведеного у 2007 році, переконливо підтверджують наявність виявлених негативних демографічних тенденцій, які активізувались під впливом реформування системи освіти. У табл. 1 подано відомості щодо медіанного віку жінок під час вступу у шлюб та при народженні першої дитини.

За даними обстеження, середній медіанний вік на момент першого шлюбу для жінок з високим рівнем освіти становив 21,1 рік, тоді як для тих, що здобули лише середню освіту, він не перевищував 19,9 років. Тенденція відкладення вступу в шлюб найбільш помітна для вікової групи 25–29 років.

Відкладення вступу в шлюб є передумовою відкладення народження першої дитини. Зазначимо, що високоосвічені жінки у віці від 25 до 35 років первістка народили приблизно на 2 роки пізніше, ніж їх ровесниці з середнім рівнем освіти або нижче.

Таблиця 1

Медіанний вік жінок при вступі в шлюб і при перших пологах

Вікова група	Медіанний вік при вступі в шлюб, роки			Медіанний вік при перших пологах, роки		
	Рівень освіти		Відмінності у медіанному віці вступу в шлюб залежно від рівня освіти	Рівень освіти		Відмінності у медіанному віці при перших пологах залежно від рівня освіти
	Середня освіта або нижче	Вище середньої освіти		Середня освіта або нижче	Вище середньої освіти	
25–29	19,8	21,8	2,0	21,7	23,9	2,2
30–34	19,6	20,8	1,2	20,9	22,5	1,6
35–39	19,6	20,8	1,2	21,0	22,3	1,3
40–44	20,0	20,8	0,8	21,4	22,4	1,0
45–49	20,4	21,4	1,0	22,0	22,9	0,9
У віці 25–49	19,9	21,1	1,2	21,4	22,8	1,4

[Сформ. за даними МДО, 2007]

2. Часта відмова від народження другої дитини. Демографи встановили, що критичне зниження показників народжуваності в Україні зумовлено не стільки відкладенням народження першого малюка, скільки відмовою від другої дитини [9]. Народження першої дитини, зазвичай, задовольняє платоспроможну потребу сімей у дітях. Хоча й психоло-

гічне задоволення потреби в дітях в такому випадку не завжди досягається, тобто першу дитину можна вважати своєрідним компромісом між психологічними прагненнями та фінансово-матеріальними можливостями сімей.

Перехід до однодітної моделі сім'ї однозначно спричинить поглиблення демографічної кризи. Згідно з класифікацією іноземних демографів, Україна поряд з іншими країнами Центральної та Східної Європи належить до групи країн з наднизькими показниками народжуваності (lowest-low fertility). До цієї групи потрапили ті країни, у яких сумарний коефіцієнт народжуваності не перевищував 1,3. За даними Держкомстату в Україні сумарний коефіцієнт народжуваності знизився з 1,8 у 1991 до 1,1 у 2000–2002 роках та дещо підвищився до 1,3 у 2006–2007 роках [10, с.351]. Так, якщо раніше сім'ї забезпечували хоча б просте демографічне відтворення, то нині йдеться про тотальне зниження чисельності населення.

3. Зростання частоти бездітності. Сьогодні на тлі загальної комерціалізації та економізації усіх сфер суспільного життя на передній план, на жаль, виходять матеріальні цінності та прагнення збагачення. У навчальних закладах навчають досягати максимуму ефективності, продуктивності та прибутковості, практично не приділяючи уваги розвитку духовності та вихованню моральності. За таких умов потреба у материнстві та сімейній підтримці втрачає свою першочерговість. Прагнення професійної реалізації та кар'єрного зростання часто стають сурогатним заміником прагненню сімейного щастя.

Зазначимо, що частина високоосвічених українців свідомо відмовляються від народження дітей, адже для них альтернативні витрати, пов'язані з народженням малюка, є дуже високими. Також високою є вартість виховання та утримання дітей у їх соціальному середовищі. Поряд з цим вони психологічно не готові змінити свій звичний спосіб життя, чого вимагає поява дитини.

Сьогодні також зростає частка так званої «несвідомої» бездітності, коли відкладення створення сім'ї та народження дітей непомітно відбувається аж до закінчення періоду природної плідності. Освічені люди більш серйозно підходять до дітонародження – вони намагаються забезпечити необхідні соціальні та матеріальні передумови: добре оплачувана робота, наявність житла та достатнього матеріального забезпечення тощо. Проте створення такого надійного «підґрунтя» вимагає значних затрат часу. Напружений характер праці, часті стреси та перевтоми, а також незадовільне екологічне середовище негативно впливають на репродуктивне здоров'я, підвищуючи ризик виникнення безпліддя, а також зменшують тривалість фізіологічної плідності.

Високий рівень освіти знижує економічну залежність жінки від чоловіка, внаслідок чого щоразу більша частина жінок, здобувши економічну самостійність, відмовляється від вступу в шлюб. Певною мірою це зумовлено й високими вимогами таких жінок до самостійності й успішності чоловіків, яким нерідко чоловіки (виховані переважно як єдина дитина в сім'ї) далеко не відповідають. Це є ще однією причиною вищого рівня бездітності серед освічених жінок.

Висновки. В умовах постіндустріального суспільства освіта є не лише передумовою економічного зростання й основним напрямом людського розвитку, а й вагомим чинником демографічних змін. Підвищення освітнього рівня населення впродовж останніх двох десятиліть вплинуло практично на всі демографічні процеси, проте визначальним чином воно позначилося на зниженні показників народжуваності.

Загалом вплив інституційної трансформації системи освіти на показники народжуваності проявляється у двох аспектах: зміні ціннісних орієнтацій та моральних установок молодого покоління, а також відкладенні таких важливих подій, як одруження та на-

родження дітей. Розширення можливостей особистого та професійного розвитку призвело до утвердження у сучасній молоді прагнення професійної реалізації, кар'єрного зростання, матеріального збагачення, тоді як цінності материнства, батьківства, родинної любові поступово відходять на задній план. Відкладення вступу в шлюб, відстрочення народження дітей, а також свідоме обрання бездітного способу життя призводить до таких негативних демографічних наслідків, як підвищення віку при народженні дітей, скорочення періоду дітородної активності, зменшення чисельності дітей у сім'ях, що, в свою чергу, критично знижує показники народжуваності в Україні.

Незважаючи на те, що освіченість загалом сприяє зниженню народжуваності, ефективна освітня політика може стати дієвим інструментом пом'якшення демографічних проблем. Демографічно орієнтована освітня політика повинна забезпечити в першу чергу утвердження у суспільстві сімейних цінностей та їх домінування над матеріально-речовими. Проте окрім етико-психологічного спрямування, розвиток системи освіти повинен передбачати створення необхідних передумов для народження та виховання дітей. Реформування системи освіти має відбуватися у напрямках підвищення її гнучкості, оптимізації тривалості навчання, забезпечення доступності освіти незалежно від матеріального стану сім'ї та гендерного паритету як у навчанні, так і на ринку праці.

Джерела

1. *Kravdal O. (2001). The high fertility of college educated women in Norway: an artefact of the separate modelling of each parity transition. Demographic Research 5(6):187–216. Retrieved September 10, 2009 from www.demographic-research.org/Volumes/Vol5/6/*
2. *Wright, R.E., Ermisch J.F., Hinde P.R.A. and Joshi H. (1988). The third birth in Great Britain. Journal of Biosocial Science 20: 489–496.*
3. *Курило І.О. Соціально-економічна структура населення: еволюція, сучасність, трансформація : [Монографія] / Відповід. ред. В.С. Стешенко. – К.: Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, 2006. – 472 с.*
4. *Демографічна криза в Україні. Проблеми дослідження, витоки, складові напрями протидії / НАН України; Ін-т економ. / За ред. В. Стешенко. – К., 2001. – 560 с.*
5. *Caldwell, J. C. and Schindlmayr T. (2003). Explanations of the fertility crisis in modern societies: A search for commonalities. Population Studies 57:241–263.*
6. *Kasarda, J. D., Billy J.O., and West K. (1986). Status Enhancement and Fertility: Reproductive Responses to Social Mobility and Economic Opportunity. New York: Academic Press.*
7. *Axinn, W. and Barber, J. S. (2001). Mass education and fertility transition. American Sociological Review, 66 (4): 481–505.*
8. *Hoem, J.M., Neyer, G. R., Andersson, G. (2006). Education and childlessness: the relationship between educational field, educational level, and childlessness among Swedish women born in 1955–59. Demographic Research, 14 (15): 331–380.*
9. *Perelli-Harris, B. (2008-a). Ukraine: on the border between old and new in uncertain times. Demographic research, 19(29), 1145-1178. Retrieved March 17, 2009 from <http://www.demographic-research.org/Volumes/Vol19/29/>*
10. *Статистичний щорічник України за 2007 рік / [за ред. О.Г. Осаулєнка]. – К. : Державний комітет статистики України, 2008. – 572 с.*

Анотація. У статті досліджено новітні тенденції в царині народжуваності, які активізувались під впливом інституційної перебудови системи освіти, а також виявлено зміни у репродуктивній поведінці населення внаслідок підвищення рівня освіченості. Автором обґрунтовано основні напрями демографічно орієнтованої освітньої політики.

Аннотация. В статье исследованы новые тенденции в области рождаемости, которые активизировались под воздействием институциональной трансформации системы образования, а также определены изменения в репродуктивном поведении населения вследствие повышения уровня образования. Автором обосновано основные направления демографически ориентированной образовательной политики.

Summary. The reproductive behavior of the population undergoes substantial changes due to institutional transformation of the educational system that involves emergence of new system of values, increase in duration of education and educational expenditures both for parents and their children, decline in gender segregation level, and low flexibility of educational system itself. Decrease in birth rates is caused by dominant reproductive behavioral patterns that are developed by the educational system. In the article, the author demonstrates that negative demographic consequences of Ukrainian educational reforms include postponement of marriage and first birth, frequent renunciation of second birth, and rising rates of childlessness. In addition, main features of demographic oriented educational policy are determined and substantiated.

Ключові слова: народжуваність, освіченість, репродуктивна поведінка, інституційна перебудова системи освіти, демографічно орієнтована освітня політика.

Ключевые слова: рождаемость, образованность, репродуктивное поведение, институциональная перестройка системы образования, демографически ориентированная образовательная политика.

Key words: fertility, educational standard, reproductive behavior, institutional reconstruction of educational system, demographically oriented educational policy.

Стаття надійшла до редакції журналу 10.12.2009 р.